

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

ТЕРТИЧНА Анна Вікторівна

УДК 94:327]:659.4](477:497.2)"1991/2018"(043.3)

**ПУБЛІЧНА ДИПЛОМАТІЯ
В УКРАЇНСЬКО-БОЛГАРСЬКИХ ВІДНОСИНАХ
(1991–2018 рр.)**

07.00.02 – Всесвітня історія

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Київ – 2021

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано у відділі історії міжнародних відносин і зовнішньої політики України Інституту історії України НАН України.

Науковий керівник: доктор історичних наук, професор
МАТЯШ Ірина Борисівна,
Інститут історії України НАН України,
провідний науковий співробітник відділу
історії міжнародних відносин і
зовнішньої політики України.

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, професор
ЖАЛОБА Ігор Володимирович,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
завідувач кафедри міжнародних відносин
та міжнародного права.

кандидат історичних наук, доцент
ЦВАТИЙ Вячеслав Григорович,
Київський національний університет імені Тараса
Шевченка, доцент кафедри історії світового
українства історичного факультету.

Захист відбудеться « 26 » березня 2021 року о 12.00 на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.235.01 в Інституті історії України НАН України за адресою: 01001, м. Київ, вул. Грушевського, 4.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Інституту історії України НАН України (01001, м. Київ, вул. Грушевського, 4).

Автореферат розісланий « » лютого 2021 р.

Вчений секретар спеціалізованої вченої ради

доктор історичних наук, професор

О. І. Гуржій

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Важливим інструментом реалізації завдань зовнішньої політики є публічна дипломатія – міжнародна діяльність, спрямована на «представництво інтересів держав або легітимних інституцій», покликана через поєднання інформаційної та культурно-освітньої діяльності впливати на сприйняття держави іншими країнами. Інформаційна складова публічної дипломатії для української дипломатичної служби має особливе значення через розв'язану в лютому 2014 р. Російською Федерацією гібридну війну проти України, до елементів якої належить пропаганда, що базується на брехні та підміні понять. Відтак зростає роль «м'якої сили» у досягненні зовнішньополітичних цілей дипломатичної служби України, ефективного її використання у сфері протидії інформаційній війні та потенційним загрозам погіршення міжнародного іміджу України. З подібним викликом зустрілася й дипломатична служба УНР/Української Держави.

Дисертаційне дослідження присвячене становленню публічної дипломатії України у відносинах з Болгарією після відновлення державної незалежності України 1991 р. Аналіз процесу формування інструментів культурно-гуманітарної українсько-болгарської співпраці, забезпечення позитивного іміджу України в Болгарії у 1990-х рр., механізмів публічної дипломатії у 2000-х рр., вивчення реакції болгарського суспільства, засобів масової інформації Болгарії на популяризацію України, її політики, цінностей, культури становлять інтерес у контексті підготовки державної стратегії публічної дипломатії України з урахуванням сучасних міжнародних процесів.

В українській історичній науці комплексне дослідження форм і методів донесення дипломатичними установами і представниками діаспори інформації про культуру, формування позитивного іміджу України у Болгарії відсутнє. Новизна роботи полягає у системному погляді на витоки публічної дипломатії, ключові концепти формування позитивного сприйняття й розуміння України в Болгарії, реалізацію державної політики, націленої на взаємодію з болгарською громадськістю, а також роль української діаспори як чинника промоції України.

Зв'язок з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконувалася в рамках науково-дослідної теми відділу історії міжнародних відносин і зовнішньої політики України Інституту історії України НАН України «Україна в міжнародних відносинах: історичний досвід і трансформаційні процеси сучасності» №0117U000050.

Мета роботи полягає у комплексному висвітленні розвитку публічної дипломатії України у відносинах з Болгарією, форм і методів дипломатичної роботи в забезпеченні позитивного іміджу України у Болгарії та реакції болгарського суспільства на події в Україні. Для досягнення цієї мети були поставлені такі наукові завдання:

- проаналізувати джерельну базу та історіографію публічної дипломатії в українсько-болгарських відносинах;

- дослідити формування інструментів у сфері публічної дипломатії України у відносинах з Болгарією в 1991–2018 рр.;
- здійснити комплексний аналіз напрямків роботи різних установ та громадських об'єднань у сфері публічної дипломатії в забезпеченні позитивного іміджу України у Болгарії;
- встановити форми і методи дипломатичної роботи для формування позитивного іміджу України у Болгарії;
- з'ясувати особливості інформаційно-роз'яснювальної роботи посольства України в Республіці Болгарія;
- дослідити роль штатних і позаштатних консульських установ України в Болгарії у 2000-х рр. у розвитку міжкультурного українсько-болгарського обміну;
- розкрити роль української громади Болгарії у формуванні пріоритетних завдань сучасної публічної дипломатії України в Болгарії;
- дослідити об'єднавчий процес українства в Болгарії на сучасному етапі у порівнянні з діяльністю українських емігрантських організацій першої та другої хвилі еміграції, які продовжували обстоювати українську ідею в Царстві Болгарія до моменту своєї ліквідації у 1940-х рр.
- з'ясувати вплив чинника проживання болгарської діаспори на території України на сприйняття України в Болгарії;
- здійснити ретроспективний аналіз інформаційної діяльності першого посольства УНР в Царстві Болгарія крізь призму формування інструментів публічної дипломатії України;
- проаналізувати реакцію болгарського суспільства на події в Україні.

Об'єктом дослідження є формування інструментів публічної дипломатії України у відносинах з Болгарією в 1991–2018 рр., розвиток методів дипломатичної роботи в забезпеченні позитивного сприйняття України у болгарському суспільстві, особливості міжкультурного обміну між Україною та Болгарією.

Предметом дослідження є форми, методи, напрями, інструментарій публічної дипломатії в діяльності посольства України в Республіці Болгарія, генерального і почесних консульств у 1991–2018 рр., а також їхні історичні витоки, роль діаспори та громадських організацій України і Болгарії у розвитку українсько-болгарських зв'язків і популяризації інформації про Україну в болгарському суспільстві.

Хронологічні межі теми охоплюють період розвитку українсько-болгарських офіційних міждержавних взаємин після відновлення державної незалежності України 1991 р., фазу активного розвитку міжкультурного обміну та популяризації України як незалежної держави від перехідного етапу після розпаду Радянського Союзу до сучасних міждержавних взаємин між Болгарією, як членом ЄС та НАТО, та Україною, яка визначила членство в цих організаціях своїм пріоритетом. Нижня межа дисертаційного дослідження пов'язана з визнанням 5 грудня 1991 р. Республікою Болгарією України як незалежної держави та встановлення 13 грудня 1991 р. з нею дипломатичних відносин. Верхня межа дослідження зумовлена відзначенням на державному рівні століття міждержавних відносин України і Болгарії. У зв'язку з цим поза вказаними межами дисертаційного дослідження проаналізовано інформаційну діяльність посольства УНР у Царстві Болгарія у 1918–

1921 рр. через призму формування публічної дипломатії України та збереження культурної присутності Державного Центру (ДЦ) УНР за посередництва українських еміграційних організацій у 1920–1940-х рр.

Географічні межі наукового пошуку охоплюють у часовий період 1991–2018 рр. території України та Республіки Болгарія.

Методологічну основу дисертації складають загальнонаукові принципи історизму, об'єктивності, науковості, всебічності, комплексності, системності, детермінізму. Застосовані конкретно-наукові принципи архівознавства, джерелознавства, політології, культурології та інших гуманітарних наук. Для дослідження понять «публічна дипломатія», «культурна дипломатія» застосовано метод термінологічного аналізу.

Наукова новизна дослідження полягає у розробці актуальної для історії міжнародних відносин теми, яка досі не була предметом спеціального вивчення в українській історичній науці.

У дисертації *уперше*:

- залучено до наукового обігу нові дані про публічну діяльність посольства України в Болгарії у 1990-х рр., від видання власного інформаційного бюлетеня до створення цифрової інформаційної платформи – власного сайту та сторінки в соціальних мережах;

- виокремлено основні етапи розвитку форм і методів публічної дипломатії України у відносинах з Болгарією як важливої складової двосторонніх відносин;

- визначено інструменти комунікаційної роботи, формування позитивного іміджу України та просування інтересів на міжнародній арені в умовах зовнішньої гібридної агресії проти України;

- з'ясовано форми діяльності українських дипломатів та болгарських українських організацій у сфері популяризації інформації про Україну, її історію, культуру, традиції, налагодження українсько-болгарських міжінституційних контактів в гуманітарній сфері, формування в Болгарії сприятливої громадської думки про Українську державу;

- проаналізовано внесок штатних і позаштатних консульських установ України у Болгарії у розвиток публічної дипломатії, міжкультурних контактів та протидію гібридній інформаційній війні проти України;

- встановлено адреси осередків українських емігрантів міжвоєнного періоду, зокрема об'єднань «Українська хата», «Українська громада», «Українська культурна організація», «Українсько-болгарське товариство», української хати-читальні та ін. з прив'язкою до сучасної картографії м. Софія, що дозволить розширити маркування «українських місць» у Болгарії.

Уточнено:

- зростання громадської активності української громади у ХХ–ХХІ ст. у Болгарії та посилення її впливу на болгарське суспільство, зокрема у контексті захисту територіальної цілісності та державного суверенітету України й протидії російській агресії;

- значення болгарської національної меншини в Україні для іміджу нашої держави в Болгарії та загального розвитку українсько-болгарських політичних відносин;

Набуло подальшого розвитку:

- дослідження архівних та опублікованих матеріалів, які стосуються історії української публічної дипломатії у відносинах з Болгарією, зокрема архівів пов'язаних із культурно-інформаційним напрямком роботи першого посольства УНР в Болгарії, випуску його періодичного видання «Украинско-български преглед»;

- вивчення культурно-інформаційної діяльності першої дипмісії УНР в Царстві Болгарія та українських емігрантських організацій міжвоєнного періоду як витоків публічної та культурної дипломатії;

- підтвердження збереження номінальної присутності ДЦ УНР в Болгарії через своїх офіційних представників та співпрацю з українськими емігрантськими організаціями.

Практичне значення дисертації полягає в узагальненні напрацювань української дипломатії у відносинах з Болгарією впродовж 1991–2018 рр. Результати дослідження можуть бути використані для подальших студій українсько-болгарських відносин. Матеріали та висновки роботи можуть становити інтерес для розробки практичних програм підтримки розширення інформаційної, освітньої та культурної присутності України на міжнародній арені. Фактологічний матеріал дисертації може використовуватися під час викладання сучасної історії міжнародних відносин, історії українсько-болгарських відносин, культурної і громадської діяльності української громади в Болгарії.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є результатом самостійних досліджень з історії українсько-болгарських дипломатичних відносин та міжкультурного обміну. Викладені в дисертації висновки та практичні пропозиції належать авторці. Публікації за темою дисертаційного дослідження є одноосібними.

Апробація роботи відбулася під час проведення міжнародних конференцій, зокрема виступів здобувачки на X-ій Міжнародній науковій конференції «Драгоманівські студії» (Софія, 23 жовтня 2015 р.), XI-ій Міжнародній науковій конференції «Драгоманівські студії» (Софія, 14 жовтня 2016 р.), XII-ій Міжнародній науковій конференції «Драгоманівські студії» (Софія, 23 жовтня 2017 р.), Міжнародній науковій конференції з нагоди 100-річчя встановлення дипломатичних відносин «Болгарія і Україна в історії Європи» (Софія, 18-19 червня 2018 р.), XIII-ій Міжнародній науковій конференції «Драгоманівські студії» (Софія, 5 жовтня 2018 р.), Міжнародній конференції «Болгарія – Україна – культура на розломах (XIX–XXI ст.)» (Софія, 12 травня 2019 р.), засіданні Комісії істориків Інституту історії НАН України та Інститут історичних досліджень Болгарської академії наук (Софія, 15 жовтня 2019 р.), XIV-ій Міжнародній конференції «Драгоманівські студії» (Софія, 16 жовтня 2019 р.), VIII-ій Міжнародній науковій конференції «Українська діаспора: проблеми дослідження» (Острогор, 23–24 вересня 2020 р.).

Публікації. Основний зміст та результати дисертаційного дослідження викладено у 14 публікаціях: з них 5 – у фахових виданнях, 2 – в міжнародних

наукових виданнях, 6 – у збірниках матеріалів міжнародних конференцій, 1 – у збірнику документів.

Структура роботи підпорядкована меті та завданням дослідження. Дисертаційне дослідження складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 274 сторінки машинопису, з яких основний текст – 190 сторінок, додатки – 10 сторінок, список використаних джерел і літератури – 54 сторінки (661 бібліографічна позиція, з яких 99 вперше залучені в науковий обіг джерела).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми, сформульовано мету й завдання роботи, визначено об'єкт та предмет дослідження, хронологічні рамки й територіальні межі, висвітлено її новизну і практичне значення, відображено зв'язок із науковими програмами, подано інформацію про апробацію отриманих результатів, а також структуру й обсяг дисертації.

У **першому розділі** «*Історіографія, аналіз джерельної бази та теоретичні засади дослідження*» проаналізовано українську і зарубіжну, зокрема болгарську, історіографію, охарактеризовано комплекс джерельної бази та методологічні засади роботи.

У **підрозділі 1.1.** «*Історіографія теми*» здійснено аналіз теоретичних та прикладних досліджень сутності публічної дипломатії. Літературу, присвячену історії українсько-болгарських дипломатичних відносин і процесу формування окремого напрямку, який згодом набув визначення «публічна дипломатія», розділено на три умовні блоки. У *першому блоці* проаналізовано становлення засад української культурної концепції та міжнародного позиціонування УНР в українській суспільно-політичній думці початку ХХ ст. (погляди В. Липинського, С. Томашівського), подано характеристику праць українських вчених в сфері політології, історії, теорії і практики міжнародних відносин, культурології, які стосуються засад та прикладного застосування публічної дипломатії України (С. Гуцал, М. Процюк, М. Трофименко, В. Ціватий, С. Гловацька та О. Іваницька, М. Цюрупа, І. Слісаренко, О. Тищенко-Тишковець та ін.), нормативно-правової бази у сфері публічної дипломатії (Я. Гапонова), застосування нової інформаційно-комунікаційної технології (В. Руднева), прикладних аспектів формування міжнародного іміджу України (В. Антемюк, Г. Вербицька, О. Кулеба та ін.). З метою виявлення витоків формування інструментів публічної дипломатії розглянуто праці з питань зовнішньої політики УНР/Української Держави та формуванню її дипломатичної і консульської служби 1917–1924 рр. (Д. Веденеєв, І. Дацків, В. Матвієнко, І. Матяш, П. Гай-Нижник, В. Головченко та ін.); культурної взаємодії українців і болгар (В. Дмитрук, Д. Степовик, М. Бичваров і В. Горський); українсько-болгарських культурних відносин 1945–1985 рр. як складової болгарсько-радянських взаємин (М. Знаменська, О. Шевченко, Г. Писарева). З'ясовано роль П. Соханя у започаткуванні вивчення культурних взаємозв'язків українців і болгар та створенні школи істориків-болгаристів, провідними представниками якої можна вважати М. Дихана, С. Віднянського, М. Станчева,

Г. Чернявського, В. Павленко. Розглянуто праці сучасних науковців з профільної тематики: комплексний аналіз дипломатичної діяльності посольств у Софії та в Києві міститься у працях І. Матяш; малодослідженому питанню внеску нештатних консульських установ у культурно-гуманітарну взаємодію присвячено праці І. Матяш, Т. Грачевської, К. Балабанова та М. Трофименка, О. Машевського та Г. Мінгазутдінової; культурно-інформаційну діяльність українських організацій у Болгарії міжвоєнного періоду висвітлено в працях В. Власенка; внесок болгарської національної меншини у розвиток українсько-болгарських взаємин розглядали Є. Іванов, С. Коч, О. Ганчев, О. Каковкіна, А. Атаманенко та ін. Засади українсько-болгарської міждержавної взаємодії у галузі науки, освіти, культури, а також співпрацю в питаннях прав національних меншин розглядали П. Черник та П. Лозинський, Ю. Тимошенко, Б. Грушецький.

Другий блок історіографії теми культурно-гуманітарної складової українсько-болгарських двосторонніх відносин становлять нечисельні праці болгарських істориків. Комплексно проаналізував українсько-болгарські дипломатичні відносини К. Пенчиков. Діяльність українського посольства та втілення концепції незалежності України на початку ХХ ст. досліджує І. Манасієва. Питання збереження культурної та етнічної самобутності українських болгар розкриті у працях М. Іванова, М. Мізова, Е. Миланова, І. Мінкова, Т. Танева, С. Петкова та ін. Дослідження Т. Матанової присвячені темі збереження культурної спадщини та самоідентифікації болгарських українців. Компаративний аналіз державної етнічної політики України і Болгарії міститься у розвідках Б. Нягулова та М. Білги. Дискусійними є погляди болгарських істориків (Ц. Кьосевої, Л. Спасова, Д. Даскалова) на українських емігрантів як на частину білогвардійської еміграції. Публіцистично-документальна праця П. Манганчева «Українската емиграция в България през периода между двете световни войни (1918 г.–1944 г.)» є першим дослідженням, присвяченим діяльності власне українських емігрантів у Болгарії. Болгарська дослідниця російського походження Л. Ревякіна досліджує ключові постаті українських емігрантських організацій міжвоєнного періоду ХХ ст. і вперше у болгарській науці розглядає громадську діяльність М. Попруженка та М. Парашука як українців. Найновішою болгарською розвідкою вивчення інформаційних видань української громади Болгарії у міжвоєнний період є робота Д. Діневої.

До дослідження українсько-болгарських літературних зв'язків ХХ ст. доклалися і болгарські україністи із Софійського університету ім. Климента Охридського, зокрема П. Атанасов, Х. Дубевський. У ХХІ ст. цю справу продовжують Л. Терзійська, Р. Камберова, А. Стаменова, Л. Желева та ін., досліджуючи витoki іміджу України в болгарській пресі, викладання українознавчих студій, вплив українських освітніх закладів на формування освітянської еліти в Болгарії.

Третій блок історіографії складають праці представників української еміграції. Загальні аспекти двосторонніх відносин України і Болгарії в період 1918–1920 рр. висвітлювали Д. Дорошенко, В. Трембіцький, М. Королишин, Г. Зленко. Теоретичні засади, завдання і хронологія розбудови української дипломатичної

служби у ХХ ст. міститься у працях першого українського посла в Болгарії О. Шульгина, передусім у роботі «Без території», де він аргументував важливість культурної та інформаційної діяльності представників МЗС УНР в країнах Європи для збереження номінальної української присутності. Серед сучасних болгарських українців дослідженнями культурно-інформаційної діяльності першого українського посольства займалися В. Жуківський та А. Якімова. Цінними з фактологічної точки зору є матеріали міжнародних конференцій «Драгоманівські студії», що проводилися у співпраці Софійського університету та посольства України в Болгарії.

Загалом у сучасній українській та болгарській історіографії питання культурних взаємин між Україною та Болгарією як складової дипломатичних і міждержавних відносин, попри відсутність комплексних досліджень, знайшли своє відображення у низці наукових і політологічних праць. При цьому українсько-болгарські взаємини через призму публічної дипломатії розглядаються лише у найновіших працях українських дослідників.

У підрозділі 1.2. «Аналіз джерельної бази» охарактеризовано комплекс джерельної бази, представлений нормативними та законодавчими актами, архівними документами, опублікованими документами, газетною періодикою, спогадами учасників досліджуваних подій та сайтами дипломатичних установ і громадських організацій, електронними медійними ресурсами, в її складі виокремлено український і болгарський комплекси.

Архівні документи українського комплексу зберігаються у державних архівах України. Документи, що відображають історію формування та діяльності посольства УНР в Царстві Болгарія та посольства Царства Болгарія в Українській Державі, листування послів О. Шульгина та І. Шишманова з болгарським та українським зовнішньополітичними відомствами відклалися у ЦДАВО України, у фондах органів управління у сфері зовнішніх зносин: «Народне міністерство закордонних справ Української Народної Республіки, 1917–1918 рр.» (ф. 2592), Міністерство закордонних справ Української Держави, 1918 р.» (ф. 3766), «Міністерство закордонних справ Української Народної Республіки, 1918–1924 рр.» (ф. 696). Копії підготовчих матеріалів та тексту Брестського мирного договору українською і болгарською мовою, додаткового договору між УНР і Царством Болгарією, обкладинка ратифікаційної грамоти Брестського мирного договору Царем Болгарії збереглися у ф. 1115 «Українська Центральна Рада, м. Київ, з 08.02.1918 р. – м. Житомир, з березня 1918 р. – м. Київ».

Документи офіційного походження, що містять інформацію про українсько-болгарську співпрацю в гуманітарно-культурній сфері після встановлення дипломатичних відносин у 1991 р. зберігаються у ГДА МЗС України у ф. 1 – документи з основної діяльності: оп. 4 (1990–1998), оп. 5 (1999–2002), оп. 6 (2003–2006), оп. 7 (2007–2008). Фонди ГДА МЗС України цієї тематики до наукового обігу не залучені.

Важливим джерелом дослідження є опубліковані збірники архівних документів діяльності МЗС УНР, автокомунікативні джерела, зокрема спогади дипломатів УНР О. Шульгина, Д. Шелудька, Ю. Налисника про організацію

культурно-інформаційного напрямку діяльності української дипустанови у Софії протягом 1918–1920 рр., а також законодавчі акти України стосовно формування позитивного іміджу України за кордоном. Конкретні заходи публічної дипломатії у період становлення українсько-болгарських відносин проаналізовано на підставі публікацій видання посольства України в Болгарії – «Інформаційного бюлетеня «Україна» (1994–1998).

Болгарський комплекс джерельної бази становлять нормативні акти, що визначають державну політику Болгарії стосовно болгар за кордоном, зокрема: закони щодо болгар, які проживають поза межами Болгарії; про болгарське громадянство; про іноземців у Республіці Болгарія; про дипломатичну службу; постанови Міністерської ради про здійснення освітньої діяльності серед болгар за кордоном № 103/1993 р.; про болгарські недільні школи за кордоном № 334/2011 р.; а також стратегія в сфері міграції, надання притулку й інтеграції (2011–2020) та ін.

У Центральному державному архіві Болгарії (ЦДА) та Науковому архіві БАН (НА БАН) зберігаються документи, пов'язані з українсько-болгарськими відносинами ХХ ст. Джерелом архівної евристики щодо фондів українського походження є документальний каталог «Українська еміграція в България след Първата световна война» (2000) та науково-інвентарний опис архіву Михайла Паращука (2007), укладені болгарською архівісткою Е. Хаковою спільно з літературознавцем і дипломатом В. Москаленком.

У ЦДА Республіки Болгарія інтерес становлять фонди Міністерства закордонних справ та віросповідань (ф. 176К) та Міністерської ради (ф. 284К). Для дослідження формування засад публічної дипломатії у діяльності посольства Української Держави/УНР у Болгарії, культурно-просвітницької діяльності української еміграції та сприйняття українців у Болгарії використано фонди особового походження: дипломата і літературознавця Д. Шелудька (ф. 1179К); літературознавця П. Атанасова (ф. 1710К). Найбільшим за обсягом та багатоаспектністю представлення інформації є фонд М. Паращука (ф. 1717К), лідера української громади й представника МЗС УНР в еміграції в Царстві Болгарія міжвоєнного періоду. Документи цього фонду залучені 2016 р. до наукового обігу Е. Хаковою та В. Москаленком у збірнику «Проф. Михайло Іванович Парашчук украински скулптор и виден обществен деец (1878–1963)».

У НА БАН у фонді дипломата, вченого і громадського діяча І. Шишманова (ф. 11К, Иван Д. Шишманов) відклатося листування з українськими і болгарськими діячами. Цінність для дослідження діяльності української еміграції в Болгарії мають фонди істориків М. Арнаудова (ф. 58К) та В. Златарського (ф. 9К) та ін. У фонді Софійського університету ім. Св. Климента Охридського (ф. 994К) зберігаються документи, що відображають наукові та культурні контакти представників українського і болгарського народів.

У дисертаційному дослідженні використано архівні документи Спілки українських організацій Болгарії «Мати Україна», Українського об'єднання м. Варна та Варненської області, товариства «Балканська Січ», українсько-болгарського товариства «Пловдив» та приватні документальні зібрання активістів українського руху в Болгарії. До цієї підгрупи належать архіви почесних консулів

України в Болгарії П. Бобокова, Д. Георгієва та Д. Караненова, зокрема щодо презентації української культури.

Для з'ясування питання впливу на імідж України міграційних процесів та переселення українських етнічних болгар на історичну батьківщину були використані спогади засновника Центру бессарабських болгар в Софії Е. Миланова, а також журналістки Р. Манжукової.

Важливим джерелом для дослідження культурно-інформаційної роботи перших дипломатів в Софії є газетна і журнальна періодика, що видавалася у Болгарії. Зокрема журнал «Украинско-български преглед», який видавали дипломати посольства УНР у 1919–1920 рр. Болгарські газети міжвоєнного періоду, зокрема «Варненски новини», «Зора», «Дневник», «Независимост», «Слово», «Утро» та ін. містять публікації про культурно-освітню й інформаційну діяльність українських емігрантських організацій.

На тлі обмеженого представлення у болгарській пресі культурницьких заходів посольства України в Софії у період 1990-х рр. репрезентативними прикладами публічної та іміджевої роботи українських дипломатів на більш пізньому етапі є тематичні випуски болгарського періодичного видання – журналу «Європа-2001». Спеціальне число цього журналу видано на відзначення століття української дипломатичної служби, до якого увійшли публікації українських і болгарських науковців І. Манасієвої, І. Матяш, І. Дацківа. Для розуміння складності процесу формування іміджу України в Болгарії цінними джерелами є опубліковані інтерв'ю послів України в Болгарії В. Воробйова, В. Похвальського, В. Кальника, М. Балтажи, В. Москаленка у болгарських ЗМІ.

Публічна дипломатія з початку ХХІ ст. переважно представлена у болгарських ЗМІ в електронному форматі на сайтах відповідних видань та порталів. Фактологічний матеріал для досліджуваної теми використано з сайтів посольства України в Болгарії, почесних консульств України в містах Бургас, Пловдив, Русе, акаунтів організацій української громади у соціальній мережі Facebook, інформаційного порталу «Българска украинистика» Софійського університету ім. Климента Охридського.

Загалом джерельна база є репрезентативною і дає підстави для комплексного дослідження формування засад застосування інструментарію публічної дипломатії посольством України в Республіці Болгарія.

У підрозділі 1.3. «Теоретичні засади дослідження» обґрунтовано принципи наукового пошуку та методологічного інструментарію, необхідних для опрацювання теми. Теоретичну базу для дослідження публічної дипломатії в українсько-болгарських відносинах становлять праці українських та зарубіжних науковців з історії та теорії міждержавних відносин, політології та культурології. Згідно з концепцією «м'якої сили» Дж. Ная публічна дипломатія розглядається у дослідженні як сукупність трьох складових: культурних цінностей, політичної ідеології та дипломатії у широкому сенсі слова. Культурна дипломатія є невід'ємною складовою державної дипломатії, політики «м'якої сили» для представлення традицій, ідей, переконань, цінностей та інших культурних аспектів для формування взаєморозуміння між народами.

До ключових принципів публічної дипломатії та стратегії просування національного бренду належать забезпечення розуміння іноземною аудиторією політики держави, роз'яснювальна робота з обґрунтуванням фундаментальних цінностей, комунікація із використанням зрозумілих і послідовних меседжів, адаптація звернень до окремих цільових аудиторій, широкі контакти з іноземними ЗМІ, взаємодія з різними іноземними партнерами та активна участь у міжнародному спілкуванні. Під інструментами публічної дипломатії слід розуміти конкретні інформаційні, іміджеві, культурні, громадські заходи, що здійснюються дипломатичним представництвом у комунікації з громадськістю країни перебування.

Методологічну основу дисертаційного дослідження склали фундаментальні загальнонаукові принципи (історизму, об'єктивності, науковості, всебічності, комплексності, системності, детермінізму тощо). Історію публічної та культурної дипломатії в українсько-болгарських сучасних відносинах досліджено з позиції дотримання принципу історизму як інструменту, який передбачає встановлення умов їх появи, визначення основних етапів становлення та основних характерних рис, набутих форм і вимірів у сьогоденні. Генетичний підхід як інструмент принципу історизму було використано для дослідження публічної дипломатії в українсько-болгарських відносинах як цілісної системи, що складається із взаємопов'язаних між собою елементів (окремих підсистем), які слід розглядати комплексно та з різних ракурсів. Зокрема, концептів репрезентації культурних цінностей, політичної ідеології, комплексних дипломатичних заходів для промоції України, її історії, культури, формування позитивного іміджу в Болгарії. Важливим у дослідженні історії публічної дипломатії у практичному вимірі був міждисциплінарний підхід. Відтак, поряд із загальнонауковими методами використано специфічні методи, що застосовуються у конкретних науках (зокрема політології, культурології, мистецтвознавстві, джерелознавстві та ін.).

Порівняльний метод застосовано у сфері законодавства щодо національних меншин України і Болгарії, етнополітики як елементу формування міжнародного іміджу держави, політики держав у сфері публічної дипломатії та інструментів її реалізації.

Метод періодизації використано для класифікації етапів розвитку публічної та культурної дипломатії в українсько-болгарських відносинах. Застосування біографічного методу дозволило включити джерела особового походження – автобіографії, листування, спогади, інтерв'ю – для реконструкції мотивів реалізації конкретних заходів з популяризації України.

Другий розділ «Формування інструментів публічної та культурної дипломатії: історичний досвід українсько-болгарських відносин і роль громадськості» присвячено дослідженню першооснов популяризації України в Болгарії та комунікації з болгарським суспільством у діяльності першого посольства УНР в Софії та української еміграції міжвоєнного періоду, яка взаємодіяла з Державним Центром УНР.

У підрозділі 2.1. «Інформаційна, видавнича та культурно-просвітницька робота посольства УНР в Царстві Болгарія (1918–1921)» висвітлено

соціокультурний та політичний контекст започаткування діяльності першого українського дипломатичного представництва в Софії, а також перші кроки його роз'яснювальної та популяризаторської діяльності, яка сприяла згуртуванню частини болгарської інтелігенції, налаштованої на тісну співпрацю з УНР.

З'ясовано, що посольство УНР в Софії на чолі з О. Шульгиним одним з пріоритетів визначило інформування болгар про прагнення українців до самостійності та право на існування як самостійної нації. На початковому етапі молодші дипломати вживали заходів для поширення у болгарській пресі статей про Україну. Згодом, відчуваючи потребу бути незалежними в своїй роботі від редакційної політики окремих болгарських видань, вони заснували друковане видання. Спочатку – неперіодичний часопис «Украинско слово», а в подальшому – двотижневик «Украинско-български преглед», які відіграли провідну роль у популяризації України та української ідеї у Царстві Болгарія.

Попри відсутність належної організаційної, логістичної та фінансової підтримки від Уряду УНР у складних тогочасних геополітичних обставинах, українські дипломатичні представники розширювали взаємодію з болгарською громадськістю у культурно-освітній галузі шляхом проведення заходів з нагоди ювілеїв видатних українських діячів, творчих вечорів, концертів. Після офіційного рішення ДЦ УНР про ліквідацію української дипмісії в Софії (листопад 1920 р.) інформаційну роботу у неофіційному статусі дипломатичного агента в Болгарії продовжував В. Драгомирецький (працював до 1925 р.), приділяючи увагу консолідації місцевого українства.

Доведено, що в умовах інституалізації дипломатичної служби перші дипломати УНР в Болгарії за час своєї короткотривалої місії заклали фундамент для формування сприятливої громадської думки про Україну й український народ. Найбільшим успіхом можна вважати заснування друкованих видань – інноваційного для тих часів інструменту популяризації української державності, культури, літератури, мистецтва, українсько-болгарських дружніх зв'язків тощо.

Підрозділ 2.2. *«Роль об'єднань української еміграції у формуванні інструментів культурної дипломатії в українсько-болгарських взаєминах (1920–1940)»* висвітлює діяльність згуртованих осередків українства в Болгарії для популяризації української справи після виходу на еміграцію Уряду УНР.

Українські емігранти, пройшовши складний процес об'єднання у культурно-просвітницькі організації та мистецькі колективи, поступово інтегрувалися в болгарське суспільство та розгорнули активну роботу в інформаційному просторі своєї нової батьківщини. Важливе значення мало відкриття у квітні 1921 р. в Софії притулку «Українська хата», де було облаштовано бібліотеку-читальню, проводилася збори, політичні та культурно-мистецькі вечори.

Через скрутне матеріальне становище емігрантів керівництво товариства «Українська громада» (УГ) зверталось до Уряду УНР з проханням надати фінансову допомогу для культурно-просвітницької роботи в Болгарії та забезпечити книгами й підручниками за різними напрямками науки та мистецтва.

Досліджено, що на заваді українській справі у Болгарії ставали російські-емігранти врангелівці, зміна політичної кон'юнктури в Болгарії, а також

антиукраїнська діяльність керівника більшовицької організації «Союз возвращения на родину», представника «Российского Красного Креста» І. Корешкова. Представники «Української громади» були змушені вдаватися до публічного реагування на антиукраїнські публікації у болгарській пресі.

Внаслідок політичних змін у січні 1929 р., нова болгарська влада дозволила відновлення повноцінної діяльності УГ, метою якої було утвердження національно-культурної свідомості, збереження національних та культурно-суспільних інтересів, організації різноманітних курсів, бібліотек, закупівлі суспільно-корисних видань, проведення виставок, видання журналів та ін.

З'ясовано, що протягом 1930-х рр. ДЦ УНР мав у різні роки власних офіційних представників у Болгарії: М. Паращука, Б. Цибульського, В. Филоновича та Я. Малиновського. М. Паращук був «пресовим секретарем МЗС УНР». За сприяння останнього у 1932 р. у Софії було створено Українсько-болгарське товариство (УБТ) на чолі з проф. М. Арнаудовим, яке підготувало офіційне відкриття пам'ятника М. Драгоманову за участі видатних представників болгарської еліти та міністра закордонних справ УНР на еміграції О. Шульгина. Утворений згодом «Союз організацій українців Болгарії» та УБТ розгорнули активну культурно-інформаційну роботу, зокрема для викриття злочинів радянської влади проти українського народу, передусім організованого червоною Москвою штучного голоду в 1933 р. Вони проводили тематичні вечори української мови, літератури, вшанування пам'яті Тараса Шевченка, вистави класиків української драматургії, а також урочисті заходи з нагоди «незалежності УНР», які стали прототипом сучасних державних прийнятих до річниць незалежності України.

Після перевороту 9 вересня у 1944 р. і приходу до влади Вітчизняного фронту за підтримки Червоної армії на підставі звинувачень у профашистській орієнтації було ліквідовано українські осередки та арештовано їхніх очільників. За результатами Ялтинського саміту у лютому 1945 р. до СРСР було репатрійовано усіх осіб, які емігрували до країн-союзників Німеччини. Уникнути репатріації вдалося лише М. Паращуку та Д. Шелудьку, які після тривалих перевірок спецслужб зосередилися на науковій та творчій діяльності у Болгарії.

Таким чином, упродовж 1920–1930-х рр. українські емігранти, продовжували в Болгарії пропагувати право українського народу на незалежність, популяризували українську культуру та намагалися розширити коло симпатиків української ідеї в болгарському суспільстві, тим самим підтримуючи зовнішньополітичну діяльність ДЦ УНР на еміграції.

У розділі 3 «Інструменти публічної і культурної дипломатії в діяльності дипломатичних і консульських установ в Болгарії» висвітлено питання діяльності посольства України, відкритого після встановлення українсько-болгарських дипломатичних відносин 13 грудня 1991 р., а також внесок штатних і позаштатних консульських установ у популяризацію України в Болгарії.

У підрозділі 3.1 «Діяльність посольства України в Болгарії на напрямку публічної та культурної дипломатії (1991–2018)» простежено формування ставлення болгарського політикуму та громадськості щодо України після відновлення незалежності й її визнання на міжнародній арені, висвітлено

передумови налагодження українсько-болгарських міждержавних взаємин з урахуванням контактів наукових і політичних еліт у період після оголошеного Генсекретарем ЦК КПРС М. Горбачовим нового курсу політики у 1986 р. Проаналізовано роль товариств «Болгарія – Україна» та «Друзі України в Болгарії» у цьому процесі, а також розвиток договірно-правової бази українсько-болгарських відносин у культурно-гуманітарній та інформаційній сферах.

Усвідомлення запиту на посилення комунікативної взаємодії з болгарським суспільством спонукало щойно відкрите українське диппредставництво до ідеї власного видання – щомісячного «Інформаційного бюлетеня» (1994–1998), який став продовженням традицій часопису посольства УНР в Царстві Болгарія «Украинско-български преглед» (1919–1920). Своєрідним «золотим фондом» та надбанням культурних взаємовідносин України з Болгарією є діяльність проф. М. Драгоманова, скульптора М. Парашука, письменниці та публіцистки Лесі Українки.

Виокремлено три ключові етапи становлення публічної дипломатії у відносинах України з Болгарією. *Першим етапом* можна вважати перше десятиліття двосторонніх відносин, період переформатування взаємовідносин між Україною та Болгарією. Ключовим заходом цього етапу було проведення Днів України в Болгарії, які тривали з грудня 1996 по травень 1997 рр. *Другим етапом* є період з 2003 по 2014 рр., найважливішими подіями якого стали відкриття українського Культурно-інформаційного центру в Софії (2006) та проведення Днів української культури під патронатом міністерств культури двох країн (2013). У ці роки розвивалися українсько-болгарських культурні, освітні, наукові, літературні, мистецькі контакти, активно популяризувалася Україна в Болгарії. *Третій, якісно новий етап* розпочався у 2014 р. з реформування МЗС України та запровадженням моделі публічної дипломатії. В структурі МЗС України було створено окремий підрозділ – «Управління публічної дипломатії». Зміни та реформи знайшли своє відображення й у роботі посольства України в Болгарії, зокрема завдяки розширеним можливостям бюджетної програми 1401110 «Фінансова підтримка забезпечення міжнародного позитивного іміджу України», видатки за якою у період з 2016 по 2018 рр. загалом збільшилися майже у 10 разів.

Як ключові напрями роботи посольства України в Болгарії у сфері публічної дипломатії окреслено: інформаційну присутність України в Болгарії, увічнення пам'яті видатних українців, проведення організованих Днів української культури та Днів українського кіно, підтримку викладання української мови та літератури в навчальних закладах Болгарії, популяризацію української літератури, промоцію української культури та мистецтва, донесення історичної правди про Голодомор в Україні 1932–1933 рр., захист державного суверенітету та територіальної цілісності.

В умовах недостатнього фінансового забезпечення та організаційної підтримки з боку держави у проведенні заходів культурно-мистецької сфери на зорі становлення українських органів влади посольство України в Болгарії вдалося до цільового залучення спонсорів, саме завдяки доброчинності меценатів було реалізовано значну частину важливих заходів культурної сфери.

Підрозділ 3.2. *«Вплив штатних та позаштатних консульських установ України в Болгарії на формування іміджу України в болгарському суспільстві (2002–2018)»* висвітлює роль генерального консульства України у м. Варна та почесних консулів України у містах Пловдив, Русе і Бургас у розвитку культурних, гуманітарних і освітніх українсько-болгарських контактів. Після встановлення дипломатичних відносин з Болгарією у 1991 р. Україна не одразу вдалася до застосування практики відкриття додаткових консульських установ на території цієї держави. Генеральне консульство було акредитовано у Варні у 2002 р. Окрім безпосередньо консульських функцій установа започаткувала й інформаційно-роз'яснювальний напрямок діяльності. Генконсульство налагодило співпрацю з освітніми та науковими установами Варни, зокрема з дирекцією з питань культури мерії, та інституціями інших міст консульського округу. Штатна консульська установа допомагала проведенню художніх виставок, участі українських колективів у міжнародних фестивалях, презентації української культури та літератури у межах консульського округу, а також ініціювала відкриття у Варні першого меморіального комплексу українським воїнам, які загинули за свободу Болгарії. Консульство було закрито через скорочення бюджетних видатків та оптимізації консульської присутності України за кордоном у 2014 р., що було негативно сприйнято варненською українською громадою і суттєво обмежило можливості промоції України у східному регіоні Болгарії.

Розвивати інститут почесних консулів у Болгарії українське зовнішньополітичне відомство розпочало у 2008 р. Першим Почесним консулом України в Болгарії, у м. Русе, було призначено П. Бобокова у липні 2008 р. Наступний етап розширення мережі позаштатних консульських установ України в Болгарії розпочався 2011 р. розпочався з призначенням Почесного консула України в Пловдиві Д. Георгієва. Третє почесне консульство України у місті Бургас очолив Д. Караненов у грудні 2013 р. Усі почесні консули надавали фінансову підтримку посольству України в Софії для реалізації проектів культурного та популяризаторського спрямування, а також організували самостійні заходи у межах власних консульських округів. На напрямку публічної дипломатії проводилися регіональні мистецькі виставки, надавалася допомога українським митцям для участі у фестивалях та конкурсах, проводилися інформаційні кампанії для висвітлення внеску українського народу у визволення Європи від нацизму, причин та наслідків сталінського злочину – Голодомору в Україні 1932–1933 рр., а також наслідків аварії на Чорнобильській АЕС. Окрім цього, фінансуючи реабілітацію дев'яти груп поранених українських військових протягом 2015–2017 рр., почесні консули ініціювали висвітлення цих гуманітарних проектів в інформаційному просторі Болгарії, що сприяло протидії антиукраїнській пропаганді та спростуванню російського нарративу про «громадянську війну в Україні».

Розділ 4 *«Українська діаспора Болгарії та болгарська національна меншина в Україні як чинник активізації сучасної публічної та культурної дипломатії (1991–2018)»* розкриває важливість співпраці дипломатичного представництва України з організаціями українців для популяризації України, а

також залучення національної меншини для створення позитивного іміджу нашої держави та поглиблення дружніх українсько-болгарських відносин.

У підрозділі 4.1. «Внесок українських громадських організацій Болгарії у популяризацію інформації про Україну» окреслено роль української громади у культурній промоції України, зростання її кількісних параметрів (від десятків осіб у 1990-х рр. до 3-х тисяч на сучасному етапі). Висвітлено застосування українцями Болгарії інструментів та методів публічної дипломатії з метою формування позитивної думки болгарського суспільства про Україну, особливо у період після Революції Гідності та в умовах антиукраїнської діяльності проросійського чинника. Здійснено аналіз міжнародних договорів, що регулюють взаємні зобов'язання України та Болгарії у сфері збереження національної ідентичності представників національних меншин та спільнот.

Прослідковано еволюцію інструментів публічної та культурної дипломатії, які використовували болгарські українці на інформаційному напрямку (видання періодичної газети «Україна-прес» з 1994 р., створення власних інформаційних електронних порталів), сприяння розвитку двосторонніх науково-освітніх контактів та викладання української мови (створення Української недільної школи в Софії, діяльність міжнародної наукової щорічної конференції «Драгоманівські студії», підтримка роботи Українського дитячого клубу), вшанування пам'яті видатних українців (меморіальний комплекс на могилі М. Драгоманова, творча спадщина скульптора М. Паращука, пам'ятний знак Лесі Українці у с. Владая, пам'ятна дошка на будівлі посольства УНР у Софії), популяризація української історії та культури (просування ініціативи відкриття Українського КЦ, проведення заходів до Шевченківських днів, відзначення національних та державних свят, організація вечорів української поезії, різножанрових виставок українських митців), вшанування жертв Голодомору в Україні 1932–1933 рр., проведення прес-конференцій, брифінгів, участь у радіо- і телепередачах з метою пропагування української ідеї та культури, взаємодія з болгарськими інституціями та організаціями.

Українські організації у Болгарії (фондація «Мати Україна» (Софія), «Діаспора–Україна» (Бургас), «Добруджа–Україна» (Добрич), «Український дім» (Сілістра), українсько–болгарське товариство «Пловдив», «Українська діаспора Болгарії», «Балканська січ») координують свою громадську, культурну та інформаційну діяльність із Світовим конгресом українців, до лав якого у 2017 р. приєдналася всеболгарська організація СУОБ «Мати Україна». Це значно посилило рівень громадської активності її членів у відстоюванні державного суверенітету України та протидії зовнішній агресії проти України в рамках міжнародних акцій #StopRussianAgression. І хоча українство Болгарії не має своїх впливових представників у політичних колах Болгарії, СУОБ «Мати Україна» вдалося розвинути ефективні контакти з місцевими політичними партіями та громадськими організаціями, які симпатизують Україні та українцям.

Загалом, українці в Болгарії перебували в центрі уваги під час двосторонніх політичних контактів з моменту відновлення дипломатичних відносин між Україною та Болгарією. Прослідковано еволюційний шлях української громади в

Болгарії: від переважання українців з радянською ментальністю на початку 1990-х рр. до активної громадської й політичної роботи на засадах патріотизму і розширення співробітництва між незалежною Україною та Болгарською державою у 2000-х рр. В умовах неоголошеної українсько-російської війни залишається важливим захист прав українців у Болгарії, які можуть зазнавати тиску й переслідувань за свою патріотичну громадську роботу на напрямку протидії російській гібридній війні й антиукраїнській пропаганді.

Підрозділ 4.2. *«Болгарська національна меншина в українсько-болгарських відносинах: вплив на імідж України»* висвітлює основні віхи впливу питання прав та свобод численної болгарської громади на українсько-болгарські міждержавні відносини. Передусім, від появи проблематики під час перших контактів між УНР та Царством Болгарія, через майже замовчування в радянський період до позитивної оцінки відкритої і демократичної політики України після відновлення незалежності у 1991 р.

Болгарська національна меншина в Україні, що налічує близько 200 тис. осіб, відіграє важливу роль як чинник українсько-болгарських відносин, зокрема в сенсі створення атмосфери взаємної довіри та формуванні позитивного іміджу України в Болгарії. Після відкриття посольства України в Софії у травні 1993 р. українські дипломати активно використовували тему болгарської спільноти як елемент іміджевої політики: публікували матеріали про ухвалення нормативних актів щодо створення для болгарської нацменшини можливостей для національно-культурного розвитку; популяризували заходи з відродження їхньої етнічної самобутності.

Важливим чинником підтримки Болгарією європейського вибору українського народу та Революції Гідності можна вважати наявність найстарішої за часом переселення болгарської діаспори в Україні. Етнічна болгарська спільнота в Україні також сприяла формуванню проукраїнської позиції Болгарії стосовно окупації АР Крим та засудження російської збройної агресії на Донбасі. Болгарія однією з перших підтримала державний суверенітет та територіальну цілісність України, а проукраїнські заяви болгарських політичних лідерів сприяли протидії російській інформаційній війні.

З початком гібридної війни РФ проти України в українсько-болгарському політичному діалозі актуалізувалося питання про права болгарської нацменшини у контексті розвінчання фейків про «примусову масову мобілізацію етнічних болгар», «знищення фашистами Народної Ради Бессарабії», а також «обмеження прав болгар на вивчення рідної мови» після ухвалення Закону України «Про освіту» у 2017 р. Інформаційні заходи посольства України щодо протидії медійним атакам у комбінації з активними політичними контактами дозволили створити у комунікації з болгарськими партнерами атмосферу довіри та продемонструвати конструктивний підхід України до діалогу навколо мовного питання.

Доведено, що толерантність України стосовно національних меншин порівняно з репресивною політикою СРСР високо цінується болгарськими політиками.

У **висновках** узагальнено основні положення дисертаційної роботи і викладено результати дослідження.

Зокрема зазначено, що джерела до вивчення публічної дипломатії в українсько-болгарських відносинах виявлено в 3-х українських та 10-ти болгарських архівах (7 з яких є недержавними). Виявлена джерельна база та інформація про розташування осередків української громади в міжвоєнний період вперше в дисертації залучена до наукового обігу.

В історіографії проблеми виявлено диспропорцію у кількості досліджень українських та болгарських науковців сфери культурних і гуманітарних контактів зі значною кількісною перевагою праць українських науковців. Як перспективний напрям досліджень у сфері публічної дипломатії в українсько-болгарських відносинах окреслено спільні дослідження науковців України і Болгарії академічного рівня.

На підставі архівних документів реконструйовано процес становлення культурного та інформаційно-роз'яснювального напрямку діяльності початку ХХ ст. та доведено, що саме співробітники диппредставництва займалися виданням болгарськомовних часописів «Украинско слово» та «Украинско-български преглед» як інформаційної платформи про Україну, українську культуру, історію та українсько-болгарські взаємини, що фінансувалася Урядом УНР. За результатами дослідження підготовлено репринтне видання «Украинско-български преглед», яке вийшло в Софії у 2020 р. як іміджевий проект посольства України.

Аналіз процесу формування інструментарію публічної дипломатії України та Болгарії упродовж 1991–2018 рр. дозволив виокремити три ключові етапи розвитку. *Перший* етап – становлення та напрацювання практик культурної та інформаційної репрезентації України в Болгарії у рамках успадкованої від радянської системи співпраці в культурно-гуманітарній галузі, який тривав упродовж 1990-х р. *Другий* етап розпочався після підписання у 2003 р. рамкового Протоколу про співпрацю між Міністерствами культури України і Республіки Болгарія, і позначився відкриттям у 2006 р. Культурно-інформаційного центру у складі українського посольства в Софії та проведення Днів української культури в Болгарії у 2013 р. *Третій*, якісно новий етап, було започатковано у 2014 р. з реформуванням МЗС України та запровадженням моделі публічної дипломатії, яка об'єднала напрямки роботи «іміджеві програми», «культурна дипломатія» та «зв'язки з медіа», а також отримала нові механізми бюджетного фінансування іміджевих заходів.

Доведено, що діяльність посольства України в Болгарії щодо забезпечення позитивного іміджу України розвивалася за такими основними напрямками: підтримання інформаційної присутності України в болгарських ЗМІ, увічнення пам'яті видатних українців, проведення організованих Днів української культури та Днів українського кіно, підтримка викладання української мови та літератури в навчальних закладах Болгарії, популяризація української літератури, промоція української культури та мистецтва, донесення історичної правди про Голодомор в Україні 1932–1933 рр., захист державного суверенітету та територіальної цілісності України.

Встановлено основні форми і методи забезпечення позитивного іміджу України в діяльності посольства України в Болгарії, консульських установ, а також організацій української громади (проведення тематичних та комплексних

культурно-мистецьких заходів, підтримка видавничої та перекладацької справи, викладання української мови, міжкультурного обміну, заходи з інформування болгарських громадян про історію, культуру та традиції українського народу, встановлення пам'ятників видатним українцям, протидія спробам дискредитації України, відстоювання незалежності та суверенітету України, розширення українських «місць сили» на території Болгарії). Доведено, що специфікою проведення іміджевої політики України в Болгарії є популяризація впливу Тараса Шевченка, М. Драгоманова, Лесі Українки та М. Паращука на болгарську культуру і науку.

З'ясовано, що напрацювання штатного консульства у м. Варна та почесних консульств України у містах Бургас, Пловдив та Русе мали значний вплив на розвиток міжкультурного обміну між Україною та Болгарією. Закриття штатної консульської установи України у м. Варна у 2014 р. негативно позначилося на рівні інформаційної та культурної присутності України у Варненському регіоні, а також обмежило можливості інформаційної протидії російській гібридній війні у східних регіонах Болгарії.

Наголошено, що винятково важливим напрямом публічної дипломатії є співпраця диппредставництва з осередками українців у Болгарії, котрі мають можливість опосередковано впливати на місцеву громадську думку. Зростання активності українських активістів, їхні заходи на підтримку державного суверенітету та територіальної цілісності є впливовим інструментом публічної дипломатії у протидії російській гібридній агресії.

Проаналізовано об'єднавчий процес української громади у Болгарії. Встановлено, що товариства «Українська Громада» та Українське культурне об'єднання продовжили справу посольства УНР щодо популяризації українського питання в Болгарії у 1920–1940 рр., а створення Спільноти українських організацій Болгарії «Мати Україна» у 2013 р. консолідувало зусилля з промоції України.

Завдяки активному політичному діалогу та відкритості вищого українського керівництва до конструктивного діалогу з питань прав болгарської національної меншини впродовж 2000-х рр. Україні вдавалося уникати небажаного негативного впливу цього питання на її імідж в Болгарії. Втім, з огляду на зростання націонал-патріотичних настроїв у болгарському суспільстві, а також з урахуванням збільшення фінансових зобов'язань уряду Болгарії у задоволенні культурно-освітніх потреб закордонної діаспори відбувається посилення уваги до захисту прав етнічних болгар за кордоном. Відповідно, українській публічній дипломатії у Болгарії надалі слід фокусувати увагу на популяризації результатів прозорої державної політики стосовно забезпечення прав і свобод національних меншин із акцентом на практичних формах збереження ідентичності болгарської спільноти.

Особливість інформаційно-роз'яснювальної роботи посольства України в Болгарії в досліджуваний період полягає у створенні власного інформаційного бюлетеня «Україна», який видавало диппредставництво у 1994–1998 рр., та залученні новітніх технологій, створення веб-сайтів посольства, штатних і позаштатних консульських установ, їхніх акаунтів у соціальних мережах, взаємодії з болгарською пресою. Здійснено аналіз реакції болгарського суспільства на події в

Україні, сприйняття її державної політики стосовно болгарської національної меншини, а також її культурної промоції у Болгарії.

Загалом, осмислення напрямів та інструментів публічної дипломатії дозволило встановити у діяльності дипломатичного представництва сучасної України в Республіці Болгарії спадкоємність традицій перших українських дипломатів в Царстві Болгарія, а також подібності сприйняття України болгарським суспільством після повалення радянського ладу у 1990-х рр. та у міжвоєнний період XX ст.

**СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ
в українських фахових та зарубіжних рецензованих виданнях:**

1. Тертична А. Внесок українських організацій у Республіці Болгарія в розвиток сучасних українсько-болгарських відносин // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. 2019. Вип. 28. С. 144-173.
2. Тертична А. Болгарська національна меншина в Україні в українсько-болгарських відносинах // Україна дипломатична. 2019. Вип. 20. С. 520-538.
3. Тертична А. Штатні і позаштатні консульські установи України в Болгарії: внесок у розвиток публічної дипломатії // Європейські історичні студії. 2019. № 14. С. 147-169.
4. Tertychna A. Activities of the Embassy of the Ukrainian People's Republic to Bulgaria: Origins of Public Diplomacy in the Course of Establishing Diplomatic Relations // Intercultural communications / Межкультурные коммуникации. 2019. № 32. р. 138-145.
5. Тертична А. Публічна дипломатія в історії українсько-болгарських відносин. Інформаційна складова: витоки та перспективи // Зовнішні справи. 2019. № 6–7. С.49-53.
6. Tertychna A. The Ukrainsko-Bulgarski Pregled (Ukrainian-Bulgarian Review) as a Tool of Cultural Diplomacy in the Relations between Ukraine and Bulgaria (1919–1920) // Bulgarian Historical Review – Revue Bulgare d'histoire, 3-4/2019, p. 233-242.
7. Тертична А. Культурна комунікація України з Болгарією у світлі публічної дипломатії 1990-х рр. // Український історичний журнал. 2020. Число 1. С. 112-125.

Публікації, які додатково відображають наукові результати дисертації:

1. Тертична А. Постать М. Драгоманова в європейському часопросторі // Матеріали восьмої, дев'ятої та десятої міжнародних наукових конференцій «Драгоманівські студії». Софія. 2016. С. 78-81.
2. Тертична А. Значение на списание «Украинско-български преглед» за укрепването на културните връзки по време на установяването на дипломатическите отношения между Украина и България // България и Украина. Култура на преломите (XIX-XXI век). София. 2019. С. 210-218.
3. Тертична А. Съвременна дипломация: 25 години от установяването на украинско-българските отношения // Матеріали одинадцятої, дванадцятої, тринадцятої та чотирнадцятої міжнародних наукових конференцій «Драгоманівські студії». Софія. 2020. С. 8-10.
4. Тертична А. Українці Болгарії: внесок у розвиток культурної дипломатії в українсько-болгарських відносинах // Матеріали одинадцятої, дванадцятої, тринадцятої та чотирнадцятої міжнародних наукових конференцій «Драгоманівські студії». Софія. 2020. С. 62-71.

5. Тертична А. Сторіччя встановлення українсько-болгарських дипломатичних відносин // Матеріали одинадцятої, дванадцятої, тринадцятої та чотирнадцятої міжнародних наукових конференцій «Драгоманівські студії». Софія. 2020. С. 139-142.

6. Тертична А. Інформаційний бюлетень Посольства України в Болгарії (1994-1998 рр.) як прототип сучасної цифрової інформаційної платформи дипломатичного представництва // Матеріали одинадцятої, дванадцятої, тринадцятої та чотирнадцятої міжнародних наукових конференцій «Драгоманівські студії». Софія. 2020. С. 153-169.

7. Тертична А. Часописи Посольства УНР в Софії: інструмент промоції України в Болгарії // Списание «Украинско-български преглед: културна дипломатия на Посолството на Украинска Народна Република в София (1919–1920)». Софія. 2020. С. 13-18.

АНОТАЦІЯ

Тертична А.В. Публічна дипломатія в українсько-болгарських відносинах (1991–2018). – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.02 – всевітня історія. – Інститут історії НАН України, Київ, 2020.

У дисертації комплексно і всебічно проаналізовано становлення публічної дипломатії в українсько-болгарських відносинах у 1991–2018 рр., після відновлення незалежності України та до моменту відзначення 100-річчя дипломатичних відносин між УНР та Царством Болгарія. Авторка вивчила питання формування інструментів культурної і публічної дипломатії посольством України та українськими консульськими установами у Болгарії, їхнього застосування на двосторонньому рівні, встановила основні етапи еволюції української публічної дипломатії у відносинах з Болгарією, виокремила тематичні напрями інформування болгарської громадської думки про ситуацію в Україні, консолідації прихильників держави в болгарському суспільстві, процесу формування позитивного іміджу України, системного ознайомлення з культурою та історією українського народу, а також публічного реагування та протидії антиукраїнській гібридній війні з боку РФ. Досліджено роль і внесок організованої української громади у промоцію України в Болгарії, їхню взаємодію з лідерами громадської думки в Болгарії у просуванні проукраїнських наративів у болгарському інформаційному просторі. Висвітлено важливість чинника болгарської національної меншини в Україні для формування зовнішньополітичних пріоритетів Болгарії, підтримки України на міжнародній арені у питаннях сприяння реалізації її євроінтеграційного вибору і відстоюванню державного суверенітету та територіальної цілісності. Встановлено наступність та історичну тяглість застосування інструментів публічної дипломатії та формування болгарської суспільної думки про Україну дипломатами посольства УНР у Софії та посольством України у Республіці Болгарія.

Ключові слова: Україна, Болгарія, публічна дипломатія, культурна дипломатія, дипломатичні відносини, українсько-болгарське співробітництво,

позитивний імідж України, українська громада в Болгарії, болгарська національна меншина в Україні.

АННОТАЦИЯ

Тертична А.В. Публичная дипломатия в украинско-болгарских отношениях (1991–2018). – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук по специальности 07.00.02 – всемирная история. – Институт истории НАН Украины, Киев, 2020.

В диссертации комплексно и всесторонне проанализировано становление публичной дипломатии в украинско-болгарских отношениях 1991–2018 гг., после восстановления независимости Украины до периода празднования 100-летия дипломатических отношений между Украинской Народной Республикой и Царством Болгария. Автор изучила вопросы формирования инструментов культурной и публичной дипломатии в деятельности посольства Украины и украинских консульских учреждений в Болгарии, их применения на двустороннем уровне, определила основные этапы эволюции украинской публичной дипломатии в отношениях с Болгарией и тематические направления информирования болгарской общественности о ситуации в Украине, консолидации проукраинского круга в Болгарии, отследила процесс формирования позитивного имиджа Украины, системной презентации культуры и истории украинского народа, а также публичного реагирования и противодействия антиукраинской гибридной войне со стороны РФ. Исследована роль и вклад организаций украинской общности в промоцию Украины в Болгарии, взаимодействия с лидерами общественного мнения для продвижения украинских нарративов в болгарском информационном поле. Освещена важность фактора болгарского национального меньшинства в Украине для формирования внешнеполитических приоритетов Болгарии, поддержки Украины на международной арене в вопросах содействия ее евроинтеграционным амбициям, а также защите государственного суверенитета и территориальной целостности. Подтверждена последовательность и историческая преемственность в использовании инструментов публичной дипломатии и формирования болгарского общественного мнения об Украине дипломатами посольства Украинской Народной Республики в Софии и посольством Украины в современной Республике Болгария.

***Ключевые слова:** Украина, Болгария, публичная дипломатия, культурная дипломатия, дипломатические отношения, украинско-болгарское сотрудничество, позитивный имидж Украины, украинская общность в Болгарии, болгарское национальное меньшинство в Украине.*

ABSTRACT

Tertychna, A. V. Public Diplomacy in Relations between Ukraine and Bulgaria (1991–2018). – Qualifying Research Paper as Manuscript.

Thesis for the Candidate Degree in History, Speciality 7.00.02 – World History. Institute of History of Ukraine of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, 2020.

The thesis is dedicated to the establishment of public diplomacy and cultural diplomacy as a part thereof in the relations with Bulgaria following the restoration of Ukraine's state independence. The time period from 1991 till 2018 has been chosen as the dynamics of relations between Ukraine and Bulgaria are considered from the perspective of public diplomacy from the establishment/ resumption of diplomatic relations till 2018 when the 100th anniversary of recognition of the independence of the Ukrainian People's Republic (UPR) by the Kingdom of Bulgaria was celebrated at the national level.

The analysis of the public component of current diplomatic relations between Ukraine and Bulgaria allows for distinguishing three key phases of evolution of Ukraine's public diplomacy in Bulgaria. The *first phase* is related to the establishment, in the 1990s, of cultural and information representation of Ukraine in Bulgaria within the framework of cultural and humanitarian cooperation as inherited from the Soviet system. The start of the *second phase* may be attributed to signing of the Framework Protocol of Cooperation between the Ministries of Culture of Ukraine and of the Republic of Bulgaria in 2003, which governed specific issues relating to practical interaction in popularising the arts and culture of both countries. The important event that took creation of Ukraine's image in Bulgaria to the next level was opening of the Culture and Information Centre within Ukraine's Embassy in Sofia in 2006. A *third* and qualitatively new phase started in 2014 with reforming the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine and implementing the public diplomacy model that combined the areas of "image programmes", "cultural diplomacy" and "media relations".

A sort of the "gold pool" for modern cultural relations between Ukraine and Bulgaria and creation of Ukraine's positive image in Bulgaria includes such prominent Ukrainians as M. Dragomanov, M. Paraschuk, and the writer Lesia Ukrainka; the popularisation of their legacy has contributed to creating a favourable image and enhancing the network of Ukraine's friends in Bulgaria.

Ukraine's Regular Consulate in Varna and Honorary Consulates in Burgas, Plovdiv and Ruse have made major achievements in the development of intercultural exchange between Ukraine and Bulgaria.

In the context of a non-declared war between Ukraine and Russia, the interaction between Ukraine's Embassy and the Ukrainian communities in Bulgaria is crucial for influencing the Bulgarian public opinion. Increased activities of Ukrainians who live in Bulgaria, their measures aimed at supporting Ukraine's state sovereignty and territorial integrity are a powerful public diplomacy instrument in counteraction to Russian hybrid aggression. The Bulgarian ethnic minority in Ukraine has been and remains an essential factor contributing to our country's image in Bulgaria both during the period of activity of the first UPR Embassy and nowadays. Due to intense political dialogue and openness of Ukrainian top officials to a constructive dialogue on the Bulgarian ethnic minority's rights in the 2000s, Ukraine has managed to avoid an undesired negative impact on its image in Bulgaria. However, in view of increased patriotic nationalist sentiments among the Bulgarian people and increased financial commitments of the Bulgarian Government in addressing the diaspora's cultural and educational needs, a growing attention has been paid to the protection of ethnic Bulgarians' rights abroad. It has become a priority issue for

the Ukrainian diplomatic service in development of cooperation with Bulgaria and minimisation of potential adverse impacts on the international image of our state.

Within the framework of the thesis research, there have been reconstructed general trends in the establishment of intercultural exchange and public diplomacy in diplomatic relations between Ukraine and Bulgaria following the restoration of Ukraine's state independence in 1991. The cultural and information area of the foreign policy of the Ukrainian People's Republic, the Ukrainian State, the State Centre of the UPR in exile in their relations with the Kingdom of Bulgaria in the first half of the 20th century has been studied as a historical basis for the development of Ukraine's cultural diplomacy. The Ukrainska Hromada (Ukrainian Community) and the Ukrainian Cultural Organisation (UCO), the societies officially registered in Bulgaria, continued popularising the Ukrainian issue in Bulgaria in 1920–1940, after the UPR Embassy ceased its activities. Close ties among the Ukrainska Hromada and the Ministry of Foreign Affairs of the UPR, the Ukrainian Emigration Council, the Ukrainian communities in Paris, Prague and Vienna enabled them to run coordinated campaigns using cultural representation instruments to achieve multiple objectives at a time: promoting the idea of Ukrainian statehood, uniting Ukrainians in Bulgaria and raising the level of their national self-consciousness, and continued implementation of cultural and information policies by the State Centre of the UPR in exile.

Studying the evolution of instruments of cultural and humanitarian cooperation between Ukraine and Bulgaria, creation of Ukraine's image in Bulgaria in the 1990s, public diplomacy mechanisms in the 2000s, analysing the response of the Bulgarian people and media to the popularisation of Ukraine, its policy, values and culture will help improve the efficiency of soft power instruments in achievement of the Ukrainian diplomatic service's foreign policy objectives.

Key words: *Ukraine, Bulgaria, public diplomacy, cultural diplomacy, diplomatic relations, cooperation between Ukraine and Bulgaria, positive image of Ukraine, Ukrainian community in Bulgaria, Bulgarian ethnic minority in Ukraine.*